

AUTOREFERAT

PRZEDSTAWIAJĄCY OPIS DOROBKU I OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH HABILITANTA

1. Imię i nazwisko:

TOMASZ WIDŁAK

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

2011 r. – dyplom doktorski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, stopień naukowy doktora nauk prawnych uzyskany na podstawie obrony dysertacji doktorskiej pt. „Społeczność międzynarodowa. Analiza filozoficzno-prawna” (promotor: prof. dr hab. Jerzy Zajadło);

2006 r. – dyplom magisterski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, ukończenie pięcioletnich jednolitych studiów magisterskich na kierunku prawo i uzyskanie tytułu zawodowego magistra prawa;

2006 r. – dyplom ukończenia rocznego programu międzynarodowego *International and European Legal Studies Programme*, Wydział Prawa Uniwersytetu w Antwerpii (Belgia), dyplom z wyróżnieniem za uzyskanie najlepszego wyniku wśród absolwentów w roku akademickim 2005/2006 (*maxima cum laude*).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

Od 30. września 2011 r. do chwili obecnej – zatrudnienie na stanowisku adiunkta w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego;

Od 1. października 2006 r. do 29. września 2011 r. – zatrudnienie na stanowisku asystenta w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 t.j.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki wskazuję autorstwo monografii pod tytułem „Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena”.

b) autor i tytuł publikacji:

Tomasz Widłak, *Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2018, ss. 347 (ISBN 978-83-7865-744-6). Recenzentem wydawniczym monografii jest prof. dr hab. Marek Smolak.

c) Omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Przedłożona monografia *Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena* dokumentuje rezultaty badań naukowych rozpoczętych przeze mnie w 2015 r. jako badania wstępne nad dorobkiem Hansa Kelsena i wiedeńskiej szkoły teoretyczno-prawnej w zakresie prawa międzynarodowego. Badania były następnie prowadzone w ramach kierowanego przeze mnie od 2017 r. projektu badawczego „Neokelsenowska teoria prawa międzynarodowego” (finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, numer decyzji DEC-2016/23/D/HS5/02613).

i) Omówienie celów naukowych pracy

Badania, których rezultaty zostały przedstawione w monografii „Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena” miały dwa główne cele naukowe. Pierwszym było podjęcie **kompleksowej rekonstrukcji teorii i filozofii prawa międzynarodowego Kelsena jako spójnej koncepcji i określenie jej założeń**. Chociaż sam austriacki uczyony jest niewątpliwie jednym z najbardziej wpływowych prawników teoretyków XX w. a jego dorobek jest szeroko znany i badany zarówno w polskiej jak i w zagranicznej literaturze prawniczej, dotąd poświęcono stosunkowo niewiele uwagi

jego twórczości naukowej w zakresie teorii i filozofii prawa międzynarodowego. Najczęściej uwzględniany i komentowany w literaturze prawniczej jest jedynie fragment jego poglądów w tej materii, dotyczący obrony stanowiska monistycznego, czyli poglądu, zgodnie z którym porządku prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego państwa stanowią jeden system. Zarówno sam fakt szerokich zainteresowań Kelsena prawem międzynarodowym, jak i imponująca skala jego aktywności naukowej na tym polu, pozostają stosunkowo mało znane w porównaniu z jego dokonaniem w obszarach teorii prawa oraz prawa konstytucyjnego. Warto przy tym zaznaczyć, że dorobek Kelsena w zakresie teorii i filozofii prawa międzynarodowego jest rozproszony pomiędzy co najmniej kilkoma zasadniczymi książkami, a także licznymi mniejszymi opracowaniami, które powstały na przestrzeni co najmniej 40 lat (od wydania w 1920 r. *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts* aż po ujęcie problematyki prawa międzynarodowego w drugim wydaniu *Czystej teorii prawa* w 1960 r.). Podjęcie próby monograficznej rekonstrukcji poglądów austriackiego uczonego w tym obszarze jest wartościowym celem naukowym. W literaturze anglojęzycznej i niemieckojęzycznej rzadko podejmowane są próby ujęcia zagadnienia prawa międzynarodowego u Kelsena z szerokiej perspektywy uwzględniającej zasadnicze problemy teorii i filozofii prawa międzynarodowego. Istniejące książkowe opracowania monograficzne, dotyczące problematyki prawnomiędzynarodowej w dorobku Kelsena oraz jego współpracowników, napisane zostały bądź to z perspektywy historyczno-prawnej, bądź też przede wszystkim z punktu widzenia konkretnych zagadnień dogmatyki prawa międzynarodowego. Na tym tle należy podkreślić, że celem przeprowadzonych przeze mnie badań nie była analiza historycznych aspektów rozwoju myśli Kelsena, ani też dokonanie pełnej, szczegółowej analizy dorobku dogmatyczno-prawnego austriackiego uczonego w obszarze prawa międzynarodowego publicznego. Przyjmując kompleksową perspektywę teoretyczno-filozoficzno-prawną, monografia „Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena” stanowi nowatorską propozycję przedstawienia przedmiotowego zagadnienia.

Rezultaty rekonstrukcji Kelsenowskiej teorii i filozofii prawa międzynarodowego zostały przedstawione w częściach I i II książki. U podstaw podziału tego zagadnienia na dwie części znalazło się założenie, że twierdzenia dotyczące prawa

międzynarodowego Kelsena można usystematyzować i podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich należy zaliczyć tezy motywowane epistemologicznymi i metodologicznymi założeniami czystej nauki prawa wiedeńskiego uczonego. Zmierzają one do systematyzacji i analizy struktury prawa międzynarodowego oraz jego miejsca w całościowym porządku prawnym. Dlatego też, zostały określone mianem argumentów teoretycznych i ujęte w ramach pojęcia „teorii prawa międzynarodowego”. Wyróżniam trzy główne tezy normatywizmu, które mają szczególne znaczenie konstytutywne dla miejsca i charakteru prawa międzynarodowego w systemie prawa. Zostały one poddane analizie odpowiednio w rozdziałach 1-3 książki.

Pierwszą jest teza o jedności, składająca się z założenia jedności państwa i prawa oraz tezy monistycznej, czyli twierdzenia o jedności porządków prawa państwowego i międzynarodowego. W rozdziale pierwszym szczegółowo rozważam zatem, wynikającą z tezy o jedności, Kelsenowską krytykę dualizmu państwa i prawa oraz łączącą się z nią tradycyjnej koncepcji suwerenności państwowej. Na tym tle odtworzono znaczenie argumentacji normatywizmu Kelsena na rzecz monizmu, zarówno w wersji z prymatem prawa międzynarodowego, jak i prawa państwowego (wewnętrznego). Monizm w wydaniu czystej nauki prawa spotkał się z szeroką krytyką, dlatego w rozdziale 1 uwzględniono także polemikę z wybranymi poglądami sformułowanymi przeciwko tej doktrynie – w literaturze zagranicznej przez H.L.A. Harta a w polskiej przez J. Wróblewskiego.

Drugi rozdział książki koncentruje się na kolejnej tezie teorii prawa międzynarodowego Kelsena – o wspólnym pochodzeniu. Dotyczy ona przede wszystkim problemu tzw. normy podstawowej (*Grundnorm*) w odniesieniu do prawa międzynarodowego. W rozdziale tym uwzględniono także kluczową dla dalszych rozważań na temat charakteru współczesnego systemu prawa międzynarodowego doktrynę stopniowej budowy porządków prawnych (*Stufenbaulehre*) autorstwa H. Kelsena i A. Merkla. Rozdział zamyka polemika z krytyką tezy o wspólnym pochodzeniu, sformułowaną w literaturze przez J. Raza.

W końcu, ostatnia z trzech podstawowych tez Kelsenowskiej teorii prawa międzynarodowego dotyczy przymusowego charakteru prawa, w tym prawa międzynarodowego i została przedstawiona w rozdziale 3. Analizie poddano sposób

pojmowania przymusowości prawa w czystej nauce prawa Kelsena i znaczenie tej cechy dla określenia przedmiotu nauk prawnych. Odpowiedź Kelsena na stawiane przez pozytywistów pytanie o jurydyczny charakter prawa międzynarodowego domaga się bowiem wyjaśnienia relacji jaka zachodzi pomiędzy pojęciami przymusu i systemu prawnego. Problem ten wymaga zachowania założenia o rozdziale bytu od powinności, a zarazem – wskazania ewentualnych sankcji w prawie międzynarodowym.

Część II książki poświęcono drugiej grupie twierdzeń Kelsena o prawie międzynarodowym, określonych mianem filozoficznych. Składają się na nią, po pierwsze, argumenty motywowane krytyczno-refleksyjnymi próbami wyjaśnienia specyfiki prawa międzynarodowego jako porządku prawnego na tle ogólnych twierdzeń czystej nauki prawa (część eksplikatywna) oraz, po drugie, normatywne postulaty co do pożądanego kierunku dalszego jego rozwoju, będące owocem założeń ewolucyjnego pojmowania prawa (część normatywna). Argumentacja o charakterze wyjaśniającym oraz krytyczno-politycznym i postulatycznym, została określona mianem filozofii prawa międzynarodowego i poddana analizie odpowiednio w rozdziałach 4 i 5 książki. W rozdziale 4 wskazano w jaki sposób Kelsen odwołuje się do dociekań pozaprawnych, nie mieszczących się zasadniczo w paradygmacie czystej nauki prawa, celem wyjaśnienia odmiennego charakteru prawa międzynarodowego od prawa wewnętrznego państw. Czyni to przy pomocy – z jednej strony – sformułowania tezy teleologiczno-aksjologicznej o pokoju jako celu prawa a z drugiej – wprowadzając do swoich rozważań teorię ewolucji porządków prawnych, która wyjaśnia prymitywizm prawa międzynarodowego zasadniczo przy pomocy koncepcji centralizacji i decentralizacji porządków prawnych. Rozdział 5 zawiera analizę poglądów Kelsena o najdalej idącym charakterze polityczno-normatywnym i dotyczy jego postulatów w zakresie dalszego rozwoju prawa międzynarodowego. Austriacki uczone odwołuje się do programu judykalizacji rozumianej jako wzrost znaczenia roli organów sądowych w przestrzeni międzynarodowej. Jest to zdaniem Kelsena najwłaściwsza metoda, prowadząca do pożądanego centralizacji prawa międzynarodowego. Omówiony został także Kelsenowski postulat postępującej antropocentryzacji prawa międzynarodowego, będący podstawą trafnych przewidywań austriackiego uczonego co do kierunków dalszego rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego.

Podsumowując przedstawiony powyżej podział na część I i II książki w kontekście realizacji pierwszego celu badawczego, można powiedzieć, że „teoria prawa międzynarodowego” odzwierciedla poglądy znanego Kelsena – teoretyka prawa, operującego „czystymi” argumentami analitycznymi, podczas gdy zrekonstruowana w części II „filozofia” odkrywa innego Kelsena, posługującego się argumentami normatywnymi i krytycznymi, a zatem występującego w roli filozofa. Takie rozróżnienie na „teorię” i „filozofię” prawa międzynarodowego może wywoływać kontrowersje z co najmniej dwóch powodów – po pierwsze, pojawia się pytanie, czy można mówić o teorii i filozofii prawa międzynarodowego jako specyficznej dogmatyki prawniczej i po drugie, nie jest przesądzone jak należy definiować wzajemny stosunek dwóch kluczowych terminów, jakimi są teoria prawa i jego filozofia. Drugi z tych problemów stanowi oczywiście stały przedmiot dyskusji metodologicznych w prawoznawstwie i brak w tym wypadku konsensusu. Pogląd, jaki legł u podstaw rozróżnienia dokonanego w przedłożonej monografii, odwołuje się do zaproponowanego w literaturze Kantowskiego podziału na rozum teoretyczny i rozum praktyczny. Zgodnie z tym stanowiskiem w doktrynie podniesiono, że teoria prawa związana jest bliżej z teoretycznym rozumem analizującym, generalizującym i systematyzującym prawo takim, jakie ono jest, natomiast filozofia prawa mogłaby oznaczać typ refleksji krytycznej – etykę prawa jako odwołanie się do prawa takiego, jakim ono być powinno. Odpowiednio, część określona mianem teorii prawa międzynarodowego Kelsena dotyczy sformułowania ogólnych twierdzeń o systemie prawnym, ze szczególnym uwzględnieniem w nim miejsca prawa międzynarodowego. Metodologicznie i epistemologicznie stanowi nierozzerwalną część projektu czystej nauki prawa austriackiego uczonego. Co do filozofii prawa międzynarodowego należy natomiast poczynić zastrzeżenie, że sformułowanie to dotyczy, w odniesieniu do analizowanej w części drugiej książki koncepcji austriackiego uczonego, filozofii prawa jako składowej ogólnych nauk o prawie, a nie filozofii ogólnej jako odrębnej nauki i zarazem wpisuje się raczej w model rozważań „od prawa do filozofii” niż na odwrót. Jest to rodzaj filozoficzno-prawnej refleksji w tym sensie, że skupiono się na Kelsenowskiej próbie odpowiedzi na podstawowy problem dotyczący statusu prawa międzynarodowego: czy, w jaki sposób i dlaczego różni się ono od prawa *par excellence* modelowanego w odniesieniu do wzorca prawa państwowego (część eksplikatywna)

oraz czy i w jaki sposób powinno się ono zmienić, aby osiągnąć podobieństwo do prawa państwowego, a także czy można wyznaczyć jego cel idealny (np. państwo światowe) i czy w takim wypadku jego osiągnięcie jest pożądane (część normatywna). Wskazana tutaj „filozofia prawa międzynarodowego” dotyczy zatem tak naprawdę podstawowego problemu pytania o jego status ontologiczny i metodologiczny, do którego odnieść próbowali się wszyscy czołowi myśliciele w prawniczym nurcie pozytywistycznym, od J. Austina począwszy. Nie jest to przy tym jedna z wielu możliwych filozofii szczegółowych poszczególnych dogmatyk, w takim samym sensie, w jakim można mówić np. o filozofii prawa karnego, konstytucyjnego czy prywatnego. Sytuacja prawa międzynarodowego, która uzasadnia takie wyodrębnienie jest nieco odmienna – nie tyle koncentruje się na samej specyfice celów czy funkcji danej gałęzi prawa, co przede wszystkim na jej statusie.

Drugim głównym celem naukowym badań dokumentowanych w monografii „Teoria i filozofia prawa międzynarodowego Hansa Kelsena” jest podjęcie próby **odniesienia zrekonstruowanej koncepcji teoretyczno-filozoficznej prawa międzynarodowego Kelsena do współczesnych problemów dyscypliny prawa międzynarodowego oraz jego nauki**. W tak określonych ramach, w części III książki postawiono pytanie o to, czy i w jaki sposób, koncepcja prawa międzynarodowego Kelsena może zostać zinterpretowana jako nowa teoria, opisująca i umożliwiająca koncepcyjny rozwój nowoczesnego systemu prawa międzynarodowego, w szczególności w relacji do zjawisk, takich jak jego „fragmentacja” oraz fenomen „prawa globalnego”. Zagadnienie struktury i systemowych przeobrażeń prawa międzynarodowego stanowią bowiem obecnie jedno z najpoważniejszych wyzwań teoretycznych nie tylko dla dogmatyki prawa międzynarodowego, ale także dla jego teorii i filozofii. Powoduje to szerokie sięganie przez badaczy prawa międzynarodowego do rozmaitych, na ogół genetycznie zewnętrznych względem prawoznawstwa metod i podejść teoretycznych, niejednokrotnie w przekonaniu, że pozytywistyczne propozycje metodologiczno-epistemologiczne nie mają już wiele do zaoferowania w aspekcie eksplanacyjnym wobec złożoności współczesnych problemów międzynarodowych. W szczególności zaś, postępująca fragmentacja i multicytryczność międzynarodowego systemu prawnego mają już *prima facie* czynić rzekomo zbędnymi i nieaktualnymi „tradycyjne” podejścia, których egzemplifikacją

jest normatywizm Kelsena. Pogląd ten został poddany krytyce i rewizji w dwóch ostatnich rozdziałach książki. Po pierwsze, w rozdziale 6 przedstawiono złożoną naturę współczesnych problemów strukturalnych i normatywnych, z jakimi zmagają się współczesne prawo międzynarodowe. Jawi się ono jako znajdujące się w stanie rozdarcia pomiędzy obiektywizmem a woluntaryzmem co do uzasadnienia swojego obowiązywania, podobnie jak pozostaje zawieszona w sensie strukturalnym pomiędzy „fragmentacją” a koherencją. Z kolei w aspekcie normatywnym wydaje się zmagać z wyzwaniem relatywizacji swojej normatywności i prawnego charakteru. Zjawiska te silnie oddziałują na jego naukę i powodują kryzys dotychczasowego paradygmatu, przejawiający się w odrzucaniu metod pozytywistycznych, akcentujących normatywny charakter prawa międzynarodowego. Rozdział 7 obejmuje obronę elementów metodologiczno-epistemologicznych oferowanych przez normatywizm Kelsena w kontekście analizowanych wyzwań dla współczesnego prawa międzynarodowego. Bronię poglądu, że aplikacja modelu neokelsenowskiego, polegającego na przyjęciu, z odpowiednią modyfikacją, zrekonstruowanych w częściach I i II książki tez teorii i filozofii prawa międzynarodowego Kelsena, może być dla nauki prawa atrakcyjną metodologicznie alternatywą dla podejść o genezie socjologicznej w toku realizacji zadania wyjaśniania współczesnej struktury prawa międzynarodowego jako prawa globalnego.

ii) Omówienie osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Przeprowadzone badania pozwoliły na osiągnięcie wyników odpowiadających dwóm głównym celom, opisanym powyżej. Po pierwsze, dokonałem rekonstrukcji teorii i filozofii prawa międzynarodowego Kelsena w oparciu o założenie, że stanowi ona spójną koncepcję. Oba jej elementy, prawno-teoretyczny i filozoficzno-polityczny, analizowane odpowiednio w częściach I i II książki, są koniecznymi i argumentacyjnie uzupełniającymi się komponentami koncepcji teoretycznej prawa międzynarodowego Kelsena, przy czym nurt filozoficzny wydatnie wspiera teoretyczny poprzez pełnienie funkcji wyjaśniającej i teleologicznej. W świetle epistemologicznych i metodologicznych założeń projektu czystej nauki prawa, stwierdzenie, iż prowadzone

równolegle krytyczno-polityczne rozważania Kelsena nie są determinujące dla wyników dokonanej przez niego analizy teoretyczno-prawnej jest wnioskiem spodziewanym, acz nie bezspornym. Mimo własnych wyraźnych preferencji etycznych i politycznych, Kelsen konsekwentnie podtrzymał wnioski analizy zgodnej z założeniami metodologicznymi m.in. w kwestii równoważności obu wersji monizmu (z prymatem prawa międzynarodowego oraz z prymatem prawa wewnętrznego). Rozważania o charakterze filozoficzno-krytycznym lub politycznym udaje mu się oddzielić od rezultatów uzyskanych w drodze czystej analizy normatywnej, choć nie przeszkadza mu to wykorzystać ich argumentacyjnie dla wykazania praktycznego znaczenia jego projektu czystej nauki prawa w obszarze prawa międzynarodowego. Dokonana rekonstrukcja pokazuje, że badanie prawa międzynarodowego czystą metodą jest nie tylko możliwe, ale także nadal aktualne. Koncepcja Kelsenowska nie jest przy tym nihilistyczna – nie proponuje nam prawa całkowicie pozbawionego wartości i celów a jedynie opowiada się za prawem wolnym od ideologizacji w sferze jego stosowania i przestrzegania.

Po drugie, w części III książki wykazałem, że teoria i filozofia prawa międzynarodowego zrekonstruowana w oparciu o założenia Kelsenowskie pozwala przedstawić oraz wyjaśnić współczesne przemiany oraz strukturę prawa w jego globalnym wymiarze. W dodatku, czyni to w aspekcie zwłaszcza ontologicznym i epistemologicznym lepiej niż niektóre inne konkurencyjne podejścia, np. socjologiczna teoria systemów, ponieważ unika związanych z tymi ujęciami zagrożeń dla systemowości i normatywności prawa. Na stronach książki wykazywałem, że Kelsenowska idea monizmu z prymatem prawa międzynarodowego stała się jedną z najważniejszych intelektualnych inspiracji teoretycznych w obrębie prawa międzynarodowego i globalnego, prawa konstytucyjnego, jak i filozofii politycznej oraz teorii stosunków międzynarodowych. Nie sposób także przecenić niezwykle nośnej doktryny stopniowej budowy porządków prawnych (*Stufenbaulehre*) autorstwa Kelsena i A. Merkla, która nie redukuje się wyłącznie do strywializowanej uproszczonej metafory piramidy, ale jest w istocie elastyczną ideą strukturalizacyjnego potencjału dynamicznych związków, zachodzących między różnymi generacjami norm a nawet między osobnymi porządkami normatywnymi. Koncepcja porządku prawnego i jego centralizacji jest kolejnym elementem, który znalazł zastosowanie do nowych zjawisk

– stanowi kategorię o charakterze uniwersalnym, dzięki której można opisać strukturę i miejsce w systemie nie tylko państw oraz nowych podmiotów takich jak organizacje międzynarodowe czy „reżimy międzynarodowe”. W końcu teza o przymusowym charakterze prawa także zachowuje swoją aktualność w kontekście współczesnego prawa o zasięgu powszechnym. Nie jest ona bowiem adaptacją prostej konstrukcji nakazowej Austina, ale bardziej wyrafinowaną koncepcją postrzegania całego porządku prawnego jako porządku regulacji przymusu. Łącznie z innymi twierdzeniami czystej nauki prawa, takimi jak doktryna kompletnej normy prawnej i dynamiczna struktura stopniowa porządku prawnego, dostarcza wciąż wartego dyskusji kryterium demarkacji prawa, a co za tym idzie – reinterpretacji zjawisk, związanych z pojawieniem się form „relatywnej” lub „stopniowalnej” normatywności prawa międzynarodowego. Wszystkie elementy teorii i filozofii prawa międzynarodowego Kelsena zostały osadzone na trwałym fundamencie głębokich założeń metodologicznych normatywizmu (dotyczących rozdziału prawa od moralności oraz sfery powinności od bytu), które warunkują budowę koncepcji porządku prawnego o treści walidacyjnie wolnej od oceny etycznej i faktycznej. Dzięki temu założeniu wymienione elementy teoretyczne mogą razem prowadzić do realizacji koncepcji obiektywnego prawa międzynarodowego.

W końcu, wyniki podjętego wysiłku badawczego skłoniły mnie także do sformułowania wniosków dotyczących samego kelsenizmu. Prowadzone rozważania jednoznacznie prowadzą do konkluzji, że austriacki uczoney poważnie potraktował prawo międzynarodowe. Konsekwentnie uwzględniał je w swojej koncepcji teoretycznej i siatce pojęciowej od momentu stworzenia założeń i zrębów czystej nauki prawa we wczesnych latach 20. XX w., aż po jej ostateczną, klasyczną postać. Jest to cecha zdecydowanie wyróżniająca wiedeńskiego profesora prawa oraz jego dzieło na tle niektórych innych wpływowych teoretyków i filozofów prawa XIX i XX w., którzy niejednokrotnie traktowali „problem” prawa międzynarodowego wpadkowo, w najlepszym wypadku dołączając poświęcony mu rozdział do gotowej już koncepcji.

Powyższe wyniki mogą prowadzić do praktycznych wniosków, nadających się do wykorzystania w obszarze metodologii badań, dotyczących m.in. teorii i dogmatyki prawa międzynarodowego. Aparat pojęciowy Kelsenowskiego normatywizmu oferuje bowiem nie tyle polityczną czy etyczną, co raczej epistemiczną jedność najszerzego

możliwego systemu prawa międzynarodowego, obejmującego także pozapaństwowe porządki o charakterze globalnym. Jak wykazano w książce, tezy o rzekomej nieadekwatności podejścia Kelsenowskiego do współczesnych warunków i struktur globalizującego się prawa międzynarodowego są formułowane na wyrost. Normatywizm nadal oferuje narzędzia do opisu zjawisk takich jak „fragmentacja prawa międzynarodowego”, stanowiąc ważką alternatywę dla ujęć socjologicznych i systemowych. Tezy czystej normatywnej nauki prawa pozostają zatem nadal istotne, a możliwe zastosowania – także w zakresie prawa międzynarodowego – szerokie, wymagając tym samym ich poważnego potraktowania na poziomie tak epistemologicznym jak i metodologicznym.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych:

Rezultaty prowadzonych przeze mnie pozostałych badań w formie opublikowanych prac oraz wygłoszonych referatów na konferencjach naukowych mieszczą się w czterech niżej wymienionych obszarach tematycznych, w ramach których można umiejscowić poszczególne zagadnienia, będące dotychczas przedmiotem moich zainteresowań:

- A.** Teoria i filozofia prawa, w szczególności amerykańska filozofia prawa XX wieku;
- B.** Teoretyczne i filozoficzne problemy prawa międzynarodowego – w tym obszarze prowadziłem badania dotyczące: **(i)** pojęcia społeczności międzynarodowej, **(ii)** zagadnienia konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego, **(iii)** problemu „rządów prawa” (*rule of law*) w prawie międzynarodowym oraz **(iv)** innych wybranych problemów prawa międzynarodowego i jego nauki;
- C.** Teoria negocjacji i mediacji prawniczych;
- D.** Prawo i medycyna – zagadnienia dotyczące ochrony praw człowieka w związku z rozwojem nauk medycznych, w szczególności problematyka praw pacjenta oraz działalności wojewódzkich komisji ds. orzekania o zdarzeniach medycznych.

A) Teoria i filozofia prawa: amerykańska filozofia prawa XX w.

W ramach ogólnych zagadnień teorii i filozofii prawa, stanowiącej formatywną dla mojego rozwoju badawczego specjalność naukową, w dotychczasowych badaniach

podejmowałem w szczególności zagadnienia związane z amerykańską filozofią prawa XX w. Interesowały mnie poglądy i sylwetki uczonych ze Stanów Zjednoczonych, w tym m.in.: Lon L. Fuller, Ronald Dworkin oraz Richard Posner. Zainteresowania te miały jednocześnie związek z uczestnictwem w pracach naukowych prowadzonych w środowisku naukowym Katedry Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego. W szczególności, rozwijana w ośrodku gdańskim pod kierownictwem prof. dr hab. Jerzego Zajadło teoria i filozofia tzw. trudnych przypadków (*hard cases*) wpłynęła na moje zainteresowanie tzw. kazusami kanibalistycznymi (w tym angielską sprawą *R. vs Dudley and Stephens*). Poza rozdziałami w podręcznikach (m.in. „Kanibalizm”, „Cannibalism”) rezultaty badań w tym obszarze przedstawia przede wszystkim monografia Fuller (2016 r.). Zawarłem w niej, zgodnie z konwencją przyjętą w ramach serii wydawniczej *Horyzonty Filozofii Prawa*, wykonane przeze mnie tłumaczenie na język polski artykułu Fullera z 1949 r., konstruującego fikcyjny kazus – tzw. sprawę grotolazów. Artykuł ten, opublikowany pod tytułem *The Case of the Speluncean Explorers*, wszedł do kanonu lektur z zakresu filozofii prawa i kształcenia prawniczego w krajach kręgu kultury *common law*. Poza tekstem Fullera, książka zawiera obszerny komentarz, w którym dokonuję analizy ujętych w artykule wielopłaszczyznowych problemów. Rozważania te, poza ukazaniem poglądów samego Fullera, zmierzają do przedstawienia ważnych debat toczonych od połowy XX w. w amerykańskiej jurysprudencji w odniesieniu do teorii wykładni oraz statusu i roli władzy sądowniczej. Książka przedstawia także znane w kręgu kultury *common law* historyczne trudne przypadki (poza wspomnianą wyżej *R. vs Dudley and Stephens* była to także amerykańska sprawa *U.S. vs Holmes*), które stanowiły dla Fullera źródło inspiracji przy tworzeniu sprawy grotolazów.

W ramach nurtu badań nad dorobkiem uczonych amerykańskich w zakresie filozofii prawa, podejmowałem się także analizy poglądów Ronalda Dworkina. Moje zainteresowanie integralną filozofią prawa skupiło się przede wszystkim na szczegółowym problemie miejsca filozofii prawa międzynarodowego w koncepcjach amerykańskiego uczonego. Bezpośrednią inspiracją dla analizy tego zagadnienia był zawiązany z tą tematyką ostatni tekst Dworkina pt. *A New Philosophy for International Law*, wydany pośmiertnie w 2013 r. Analizę oraz interpretację przedstawionych tam poglądów opublikowałem w formie artykułu naukowego pt. *Filozofia prawa*

międzynarodowego Ronalda Dworkina („Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2016 r.), a także częściowo w artykule *Remarks on the Normativity of International Legal Rules and Global Constitutionalism* („Ratio Juris” 2016 r.). W publikacjach tych podkreślałem obiektywistyczny a nawet konstytucjonalny wymiar propozycji amerykańskiego uczonego.

Moje pozostałe zainteresowania koncepcjami filozoficznymi i teoretycznoprawnymi z kręgu amerykańskiej nauki prawa i szerzej – anglosaskiej kultury prawnej – dotyczyły także koncepcji autorstwa Richarda Posnera oraz ekonomicznej szkoły prawa. W tym zakresie publikowałem dotąd głównie krótsze prace o charakterze rozdziałów w podręcznikach i haseł w leksykonach. Wśród tych publikacji warto wyróżnić autorstwo obszernego hasła „Ekonomiczna szkoła prawa” w *Wielkiej Encyklopedii Prawa* (t. 7 *Teoria i filozofia prawa*, 2016 r.). Ponadto, pozostając w tym samym nurcie zainteresowań, poruszałem w formie krótkich prac niektóre inne wybrane zagadnienia teoretyczne, związane z systemem prawa precedensowego. W moich planach naukowo-badawczych na przyszłość uwzględniam kontynuowanie i poszerzenie badań w tym obszarze oraz dalsze zgłębianie problemów współczesnej filozofii prawa w kulturze anglosaskiej.

B) Teoretyczne i filozoficzne problemy prawa międzynarodowego

Szeroko pojmowane teoretyczne i filozoficzne problemy prawa międzynarodowego oraz prawa na poziomie ponadnarodowym stanowiły dotąd główny obszar moich zainteresowań naukowych. Rezultaty pierwszych badań w tym obszarze publikowałem jeszcze przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora, następnie znacząco poszerzając i pogłębiając ich zakres. W ramach tego nurtu można wyodrębnić cztery grupy bardziej szczegółowych zagadnień, w odniesieniu do których publikowałem wyniki swojej pracy naukowej.

(i) Społeczność międzynarodowa

Istotne miejsce w mojej aktywności naukowo-badawczej, zwłaszcza w latach 2011-2012, czyli w okresie bezpośrednio następującym po obronie dysertacji doktorskiej (2011 r.), zajmowało pogłębienie badań dotyczących jej zasadniczego

przedmiotu – pojęcia społeczności międzynarodowej. Podsumowania rezultatów tego wieloaspektowego zagadnienia dokonałem w opartej o pracę doktorską monografii *Wspólnota międzynarodowa* (2012 r.). W publikacji tej dokonałem rekonstrukcji pojęcia społeczności międzynarodowej z perspektywy teoretyczno-filozoficzno-prawnej w płaszczyznach historycznej, aksjologicznej, strukturalnej i normatywnej oraz zaproponowałem różne sposoby rozumienia tego pojęcia na gruncie prawa międzynarodowego i jego teorii. Wyniki te zostały dostrzeżone w doktrynie, co otworzyło mi dodatkową możliwość opublikowania syntetycznych wniosków z podjętych badań m.in. w *Leksykonie prawa międzynarodowego publicznego* a przede wszystkim w formie obszernego hasła „Społeczność międzynarodowa” w *Wielkiej Encyklopedii Prawa* (t. 4, *Prawo międzynarodowe publiczne*, 2014 r.). W ramach tego samego kierunku badań umiejscawiam opublikowane rezultaty badań dotyczące znaczenia i sposobów użycia w prawie międzynarodowym pojęcia „ludzkość”, jako zbliżonego znaczeniowo do jednej z możliwych interpretacji terminu „społeczność międzynarodowa” (artykuł *Klauzula Martensa na tle pojęcia „ludzkość” w prawie międzynarodowym*, 2012 r.).

(ii) **Konstytucjonalizacja prawa międzynarodowego**

Kolejnym istotnym podejmowanym przeze mnie wątkiem badawczym w ramach teoretycznoprawnych i filozoficznoprawnych problemów prawa międzynarodowego było zagadnienie konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego, ujmowanego też jako „globalny konstytucjonalizm”. Wątek ten, poruszony przeze mnie wstępnie już w doktoracie oraz w niektórych publikacjach opublikowanych przed jego obroną, został następnie rozwinięty w publikacji *Konstytucjonalizacja prawa międzynarodowego jako narzędzie hermeneutyczne* (w pracy zbiorowej *Teoria prawa – między nowoczesnością a ponowoczesnością*, 2012 r.), w której poszerzyłem rozważania na temat interpretacyjnego rozumienia kategorii konstytucjonalizacji. Ponieważ zagadnienie globalnego konstytucjonalizmu było w tym czasie intensywnie dyskutowane w literaturze światowej, podjąłem próbę włączenia się w tę debatę i zaprezentowania własnych wyników poza granicami Polski. W związku z tym, w roku 2015 opublikowałem monografię w języku angielskim pt. *From International Society to*

International Community. The Constitutional Evolution of International Law. Jest to praca oparta na obszernych fragmentach monografii *Wspólnota międzynarodowa* (skrótowej i zmienionej), w której uwypukliłem element konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego jako kluczowy także dla rozumienia zagadnienia społeczności (wspólnoty) międzynarodowej. Pogłębienie badań nad konstytucjonalizacją prawa międzynarodowego pozwoliło mi na opublikowanie dwóch kolejnych ważnych tekstów, ujmujących to zagadnienie w sposób wieloaspektowy w odniesieniu do bieżących problemów prawa międzynarodowego. Pierwszym z nich był artykuł pt. *Remarks on the Normativity of International Legal Rules and Global Constitutionalism*, opublikowany w „Ratio Juris” (2016 r.), w którym argumentowałem za konstytucjonalizmem globalnym jako ujęciem dostarczającym kompleksowego wyjaśnienia systemowości prawa międzynarodowego. Drugi istotny tekst, który umożliwił mi udział w debacie międzynarodowej nad zagadnieniem konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego, to opublikowany we współautorstwie z Jerzym Zajadło rozdział pt. *Constitutionalisation: A New Philosophy of International Law?*, w zbiorowej monografii *Fragmentation vs the Constitutionalisation of International Law: A Practical Inquiry* (2016 r.), wydanej nakładem oficyny wydawniczej Routledge. Wymienione publikacje, ze względu na ich międzynarodowy zasięg, uznaję za jedne z najważniejszych w moim dotychczasowym dorobku. Zostały one już dostrzeżone w zagranicznej doktrynie, o czym przykładowo świadczyć może uwzględnienie moich poglądów wyrażonych w wymienionej wyżej książce *From International Community to International Society* przez prof. M. Hakimi (profesor prawa w University of Michigan Law School) w artykule na temat pojęcia *international community*, opublikowanym na łamach *American Journal of International Law* (2017, vol. 111, issue 2, s. 317-356).

(iii) Rządy prawa (rule of law) w prawie międzynarodowym

Za odrębny nurt moich zainteresowań w obszarze teoretyczno-filozoficznoprawnych zagadnień związanych z prawem międzynarodowym uznaję badania nad zagadnieniem rządów prawa (*rule of law*) w przestrzeni prawnomiędzynarodowej. Tematyka ta stanowi rozwinięcie wymienionych wyżej

wątków badawczych. W rozdziale *Perspektywy rządów prawa (rule of law) w prawie międzynarodowym* (w książce *Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego*, 2015 r.) dokonałem rozróżnień podstawowych koncepcji zasady rządów prawa w prawie międzynarodowym oraz zawarłem zarys głównych problemów i przeszkód dla jej urzeczywistnienia w przestrzeni międzynarodowej, takich jak pytanie o podmiot i przedmiot jej zastosowania, trudności związane z brakiem modelowej władzy sądowniczej, czy w końcu deficyt demokratyczny w prawie międzynarodowym. Dalsze badania nad tym zagadnieniem prowadziłem przede wszystkim biorąc po uwagę wymiar instytucjonalny, dotyczący teoretycznych podstaw ewolucji funkcji trybunałów międzynarodowych: od rozstrzygania sporów aż do wykonywania kontroli prawa o charakterze konstytucyjnym (*constitutional review*) w prawie międzynarodowym. Efekty tych analiz opublikowałem w artykule *Perspektywy sądowej kontroli konstytucyjnej w prawie międzynarodowym*, (w periodyku „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, 2014 r.) a także, w zbliżonym zakresie, równoległe w formie rozdziału *Refleksyjna kontrola konstytucyjna w przestrzeni ponadnarodowej* (w książce *Refleksyjność w prawie. Konteksty i zastosowania*, 2015 r.). Rozważania prowadzone w ramach tego nurtu badawczego były także jedną z inspiracji dla podjęcia tematyki teorii i filozofii prawa międzynarodowego Hansa Kelsena. Oba obszary badawcze łączy silna afirmacja przez austriackiego uczonego rozwoju sądownictwa międzynarodowego. Tematykę tę przedstawiłem po raz pierwszy w artykule *Pojęcie "międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości" na kanwie Hansa Kelsena projektu sądu światowego* („Gdańskie Studia Prawnicze”, 2016 r.).

(iv) Inne wybrane problemy prawa międzynarodowego i jego nauki

Inne moje badania prowadzone w obszarze tematycznym teoretycznych i filozoficznych problemów prawa międzynarodowego dotyczyły konkretnych, wybranych problemów prawa międzynarodowego oraz jego nauki. Z jednej strony, podejmowałem niektóre wątki związane ze szczegółowymi zagadnieniami dogmatycznymi, rodzącymi problemy teoretycznoprawne, takimi jak pojęcie i status globalnego prawa sportowego – w tym zakresie moją najważniejszą pracą był artykuł

Wybrane uwagi na temat charakteru i statusu lex sportiva w przestrzeni prawnomiędzynarodowej (opublikowany w „Ruchu Prawniczym Ekonomicznym i Socjologicznym”, 2015 r.). Analizowałem także problemy rodzące się na gruncie międzynarodowego prawa karnego i międzynarodowego prawa humanitarnego w związku z instytucją tzw. uniwersalnej jurysdykcji w artykule *Legitymizacja uniwersalnej jurysdykcji jako narzędzia implementacji międzynarodowego prawa humanitarnego* („Międzynarodowe Prawo Humanitarne”, 2015 r.). Z drugiej strony, w zakresie moich zainteresowań badawczych znalazły się także zagadnienia związane z samą nauką prawa międzynarodowego w aspekcie metodologicznym i epistemologicznym. Opublikowałem rozważania dotyczące interdyscyplinarności metodologicznej w obszarze prawa i teorii stosunków międzynarodowych (rozdział *Prawo a konstruktywizm w teorii stosunków międzynarodowych – możliwości interdyscyplinarnego zbliżenia* w książce *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, 2014 r.) a także podjąłem próbę wskazania na konieczność metodologicznego uwzględnienia zewnętrznego w sensie kulturowym spojrzenia na problemy zachodniej doktryny prawa międzynarodowego (*Prawo międzynarodowe z perspektywy Chin* – artykuł opublikowany w periodyku „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, 2013 r.). W tym samym nurcie należy umieścić refleksję nad samym statusem specjalności naukowej „filozofia prawa międzynarodowego” jako filozofii szczegółowej dogmatyki prawniczej, która miałaby dotyczyć specyficznych teoretycznych i filozoficznych problemów prawa międzynarodowego. Niektóre tezy na ten temat wygłosiłem m.in. podczas ogólnopolskiej konferencji w wystąpieniu *Granice i status metodologiczny teorii i filozofii prawa międzynarodowego* (2017 r.). Poza powyższymi zagadnieniami jestem autorem licznych krótszych prac, odnoszących się do zagadnień prawa międzynarodowego publicznego, obejmujących autorstwo i współautorstwo haseł m.in. w *Leksykonie prawa międzynarodowego publicznego* (2012 r.), a także w *Leksykonie prawa i protokołu dyplomatycznego* (2011 r.).

Last but not least zaznaczyć należy, że w ramach pozostałych teoretycznych i filozoficznych zagadnień związanych z prawem międzynarodowym i jego nauką, można umiejscowić także problemy badawcze należące do tematyki aktualnie kierowanego przeze mnie projektu badawczego „Neokelsenowska teoria prawa międzynarodowego”. W ramach tego przedsięwzięcia naukowego, poza przedłożoną

jako osiągnięcie badawcze monografią (pkt 4), jestem także autorem artykułu *From Vladimiri's just war to Kelsen's lawful war: the universality of the bellum justum doctrine*, („Studia Philosophiae Christianae”, 2017 r.) oraz referatów na konferencjach międzynarodowych i ogólnopolskich (Załącznik nr 4). Wcześniej, w ramach badań wstępnych prowadzonych przed uzyskaniem grantu, opublikowałem także wspomniany już wyżej w pkt B) (iii) artykuł *Pojęcie "międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości" na kanwie Hansa Kelsena projektu sądu światowego* („Gdańskie Studia Prawnicze”, 2016 r.). Oba teksty zawierają pogłębioną analizę wybranych wątków prowadzonych badań. Do czasu zakończenia projektu (czerwiec 2019 r.), planuję opublikować jeszcze co najmniej dwa artykuły naukowe, przedstawiające inne wybrane zagadnienia oraz podsumowujące uzyskane rezultaty badań w j. angielskim i w j. polskim, zgodnie z wymogami stawianymi przez instytucję finansującą badania (Narodowe Centrum Nauki).

C) Teoria negocjacji i mediacji prawniczych

Trzeci obszar moich badań obejmuje zagadnienia prawoznawstwa związane z umiejętnościami komunikacyjnymi prawnika i administratywisty, w tym zwłaszcza z teorią negocjacji i mediacji prawniczych. Moje zainteresowania badawcze w tym zakresie miały swoje źródło w pracy dydaktycznej wykonywanej w Katedrze Teorii i Filozofii Państwa i Prawa Uniwersytetu Gdańskiego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, gdzie prowadzę m.in. wykłady oraz seminaria dyplomowe (licencjackie) z zakresu negocjacji i mediacji (wykaz w załączniku nr 4). Obowiązki dydaktyczne zainspirowały mnie do rozwijania zainteresowań naukowych w tym obszarze zwłaszcza w formie krytycznej analizy zastanych koncepcji oraz prób dokonania własnej systematyzacji wybranych problemów pozasądowych metod rozwiązywania sporów. Zaowocowało to opublikowaniem rezultatów niektórych badań z tego zakresu. W 2012 r. ukazał się rozdział *Negocjacje atomowe społeczności międzynarodowej z Koreą Północną* (w książce *Korea w oczach Polaków*), łączący wątki tematyki będącej głównym przedmiotem analizy w dysertacji doktorskiej z wybranymi aspektami teorii negocjacji międzynarodowych. W dalszej kolejności byłem autorem szeregu mniejszych prac na temat prawnych aspektów negocjacji oraz mediacji, a także

pokrewnych zagadnień z zakresu retoryki prawniczej (np. metoda sokratejska, tropy i figury retoryczne: ironia, metafora, milczenie), głównie w formie haseł w leksykonach (*Leksykon retoryki prawniczej*). W 2018 r. opublikowałem także rozdział *Negocjacje i mediacje z perspektywy prawoznawstwa*, w której argumentowałem za postrzeganiem negocjacji i mediacji jako endogenicznych elementów prawoznawstwa wbrew występującym tendencjom do sprowadzania tych instytucji wyłącznie do rangi funkcjonalnych technik rozwiązywania sporów.

D) Prawo i medycyna – zagadnienia dotyczące ochrony praw człowieka w związku z rozwojem nauk medycznych, w szczególności problematyka praw pacjenta oraz działalność wojewódzkich komisji ds. orzekania o zdarzeniach medycznych

Ostatni z wymienionych obszarów moich osiągnięć i zainteresowań naukowo-badawczych stanowią zagadnienia znajdujące się na styku dyscyplin prawa i medycyny, w tym zwłaszcza problemy prawa medycznego oraz kwestie związane z ochroną praw człowieka w związku z rozwojem nauk medycznych. Geneza moich zainteresowań w tym obszarze związana jest nie tylko z działalnością naukową. Tematyką prawa medycznego zajmowałem się bowiem wcześniej szeroko w swojej zawodowej praktyce prawniczej. Od 1 stycznia 2012 r. zostałem powołany w skład nowej wówczas instytucji – Wojewódzkiej Komisji ds. Orzekania o Zdarzeniach Medycznych w Gdańsku jako przedstawiciel Rzecznika Praw Pacjenta. Do końca 6-letniej kadencji (31 grudnia 2017 r.) orzekałem o zdarzeniach medycznych jako członek i przewodniczący składów orzekających a w latach 2015-17 pełniłem dodatkowo funkcję Wiceprzewodniczącego Komisji, kierującego jej pracami od strony prawnej. W latach 2016-2018 uczestniczyłem w pracach zespołu eksperckiego *Zespół doradczy ds. ochrony praw człowieka w kontekście rozwoju nauk biologicznych i medycznych*, działającego w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jako członek tego interdyscyplinarnego gremium, brałem udział w pracach nad kompleksową analizą zagadnień dotyczących występowania nowych zjawisk i zagrożeń prawno-etycznych, związanych z postępem wiedzy oraz technologii medycznych i biologicznych. Dokumentacja prac *Zespołu* nie została jak dotąd opublikowana.

Łącząc doświadczenia związane z pełnieniem tych funkcji z działalnością naukową (a także dydaktyczną), włączałem się w wybrane dyskusje prowadzone w doktrynie prawa medycznego. Moimi najważniejszymi opublikowanymi w tym obszarze pracami były artykuł *Wybrane problemy orzecznictwa o zdarzeniach medycznych – na przykładzie prac Wojewódzkiej Komisji ds. Orzekania o Zdarzeniach Medycznych w Gdańsku w 2012 r.* („Wiadomości Ubezpieczeniowe”, 2013 r.) oraz rozdział *Udział kancelarii odszkodowawczych w postępowaniach przed wojewódzkimi komisjami ds. orzekania o zdarzeniach medycznych – wybrane aspekty* (w książce *Doradztwo odszkodowawcze w Polsce. Potrzeba regulacji prawnej*, 2015 r.). Obie prace rozważały szereg uwag *de lege lata* oraz *de lege ferenda* w stosunku do rozwijających się w Polsce regulacji prawnych pozasądowych metod kompensacji roszczeń cywilnoprawnych z tytułu błędów medycznych. W ostatnim czasie podejmuję przedmiotową tematykę badawczą również w ujęciu bardziej ogólnym, z perspektywy problemów wykładni prawa i systemowego rozumienia pojęć prawnych kształtujących się w prawie medycznym, czego przykładem może być artykuł *Interpretacja klauzuli 'aktualna wiedza medyczna' w polskim prawie – zarys zagadnień epistemologicznych i metodologicznych* („Gdańskie Studia Prawnicze”, 2017 r.).

Wymienione wyżej zainteresowania badawcze oraz będące ich rezultatem publikacje uważam za najważniejsze w moim dorobku naukowym po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych. Pełen wykaz publikacji wraz z informacjami bibliograficznymi, a także wykaz wygłoszonych referatów na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych, osiągnięć dydaktycznych, osiągnięć w zakresie popularyzacji nauki i aktywności w zakresie współpracy naukowej zawarłem w załączniku nr 4.

Tomasz Widłak